

Långgatan, Sigtuna 2008

Anders Wikström

Rapport Arkeologisk förundersökning

Långgatan, Sigtuna 2008

Anders Wikström

Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 38

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna

sigtunamuseum@sigtuna.se
www.sigtunamuseum.se

Omslagsbild: Sigtuna Museum

Produktion: Sigtuna Museum

© Text: Anders Wikström
© Kartor: Sigtuna Museum om inget annat anges
© Foto: Sigtuna Museum om inget annat anges
© Form/layout: Jacques Vincent
Original: Anders Wikström

Tryck : Sigtuna Museum 2009

ISSN : 1401-4645
ISBN : 978-91-86292-02-7

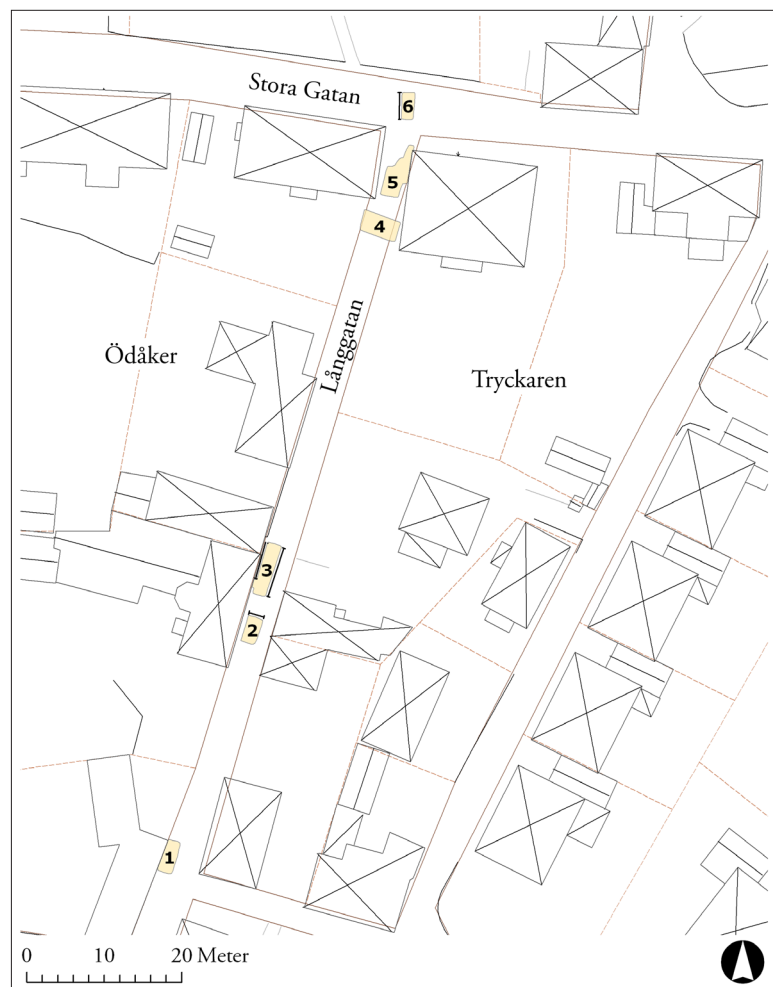
Det är förbjudet att reproducera innehåll från boken i någon form, elektroniskt eller på papper eller på annat vis, utan inhämtad skriftlig tillåtelse från utgivaren.

Innehåll

Inledning	5
Resultat	5
Slutsats	9
Bevarandesituation	9
Fyndlista	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	11

Orienteringskarta med schaktens placering i Sigtuna.

Figur 1
Schaktplan och dokumenterade profiler markerade med streck.

Inledning

I samband med renovering av vattenledningar i Långgatan, mellan Stora gatan och Tvärgränd, i Sigtuna utförde Sigtuna Museums Uppdrags Verksamhet (SMUV) en arkeologisk förundersökning i form av en schaktkontroll. Till stora delar skulle renoveringen ske med schaktfri metod genom att de nya rören trycktes genom jorden på samma plats som de gamla vattenledningarna. Endast vid befintliga servisanslutningar och hopkopplingspunkter grävdes schakt.

Syftet med förundersökningen var att se till att inga kulturlager förstördes vid schaktningsarbetet samt att dokumentera kulturlager om sådana påträffades. Undersökningsområdet i Långgatan ligger i den västra delen av det lagskyddade fornlämningsområdet Svarta jorden i Sigtuna (RAÄ 195:1).

Den ursprungliga planen från 2006 var att byta ut både vatten- och avloppsledningar samt att gräva ned dagvattenledningar (som idag saknas). Detta arbete skulle dock innebära omfattande schaktningar med sedvanlig arkeologisk undersökning av kulturlagren. Kostnaden för detta ansågs för hög och alternativa lösningar föreslogs därför. Ett av förslagen var att trycka vattenledningarna under kulturlagren i den glaciala leran, men även detta förslag ansågs för dyrt och avslogs. Under arbetets gång hölls kontinuerliga möten mellan stadsbyggnadskontoret, Sigtuna museum och länsstyrelsen där olika lösningar diskuterades utifrån olika aspekter. Den slutgiltiga lösningen innebar enbart byte av befintliga vattenledningar enligt ovanstående arbetssätt.

Resultat

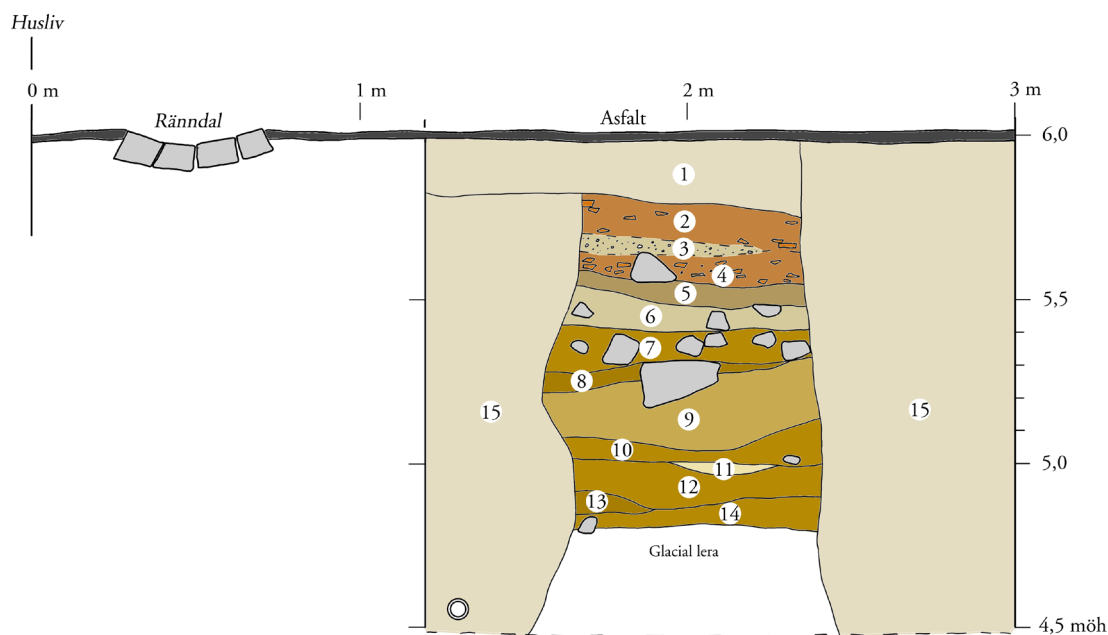
Vid den arkeologiska förundersökningen grävdes totalt sex schakt med en sammanlagd yta på 61 m² och en sammanlagd längd på drygt 30 löpmeter (figur 1). Schakten var mellan 1,6 och 2,8 meter breda och 1,5 till 2,0 meter djupa. Marken vid det aktuella undersökningsområdet sluttar kraftigt mot söder från drygt 8,5 meter över havet i norr vid Stora Gatan ned mot 4 meter över havet i söder.

Schakt 1 var 4,3 meter långt och 1,9 meter brett i nord-sydlig riktning och utgjorde en 8 m² stor yta. Schaktet låg i den södra änden av Långgatan i korsningen mot Tvärgränd. Detta område har redan tidigare undersökts vid en arkeologisk slutundersökning år 2000 (Wikström 2008a). Inga kulturlager fanns därför kvar att dokumentera.

Schakt 2 var 3,5 meter långt och 2,0 meter brett i nord-sydlig riktning och utgjorde en 7m² stort yta. Schaktet låg strax intill gamla Systembolaget i kvarteret Ödåker 4. Schaktet var kraftigt stört av moderna nedgrävningar för avloppsledningar och

brunnar. Nedgrävningarna var fyllda med grus och sand. I den norra schaktväggen fanns bevarade kulturlager som dokumenterades (figur 2). De översta kulturlagren (lager 2-7) utgjordes av olika typer av fyllnadslager som sannolikt använts som vägbanor under i huvudsak efterreformatorisk tid. Det översta av dessa var ett rött lager (lager 2 och 4) som nästan enbart bestod av krossat tegel, krossat kakel och keramik. Samma lager påträffades också i schakt 3 (lager 3). Tegelkrosslagret kan sannolikt sättas i samband med de kakelugnsmakare och stenkärlstillverkare som var etablerade i kvarteret Ödåker under 1800-talet (Sjöberg 1989 s 38-46). Det krossade materialet i vägbanan har sannolikt inneburit att vägen hade en markant röd färg.

Under fyllnadslagren/vägbanorna fanns bruna svårdefinierade kulturlager som sannolikt är medeltida (lager 8-10 och 12-13). Ett asklager (lager 11) antyder närhet till en härd och bebyggelse. I botten på schaktet direkt ovanpå den glaciala leran påträffades ett grusigt och sandigt lager med mycket djurben

Figur 2
Den norra profilen i schakt 2.

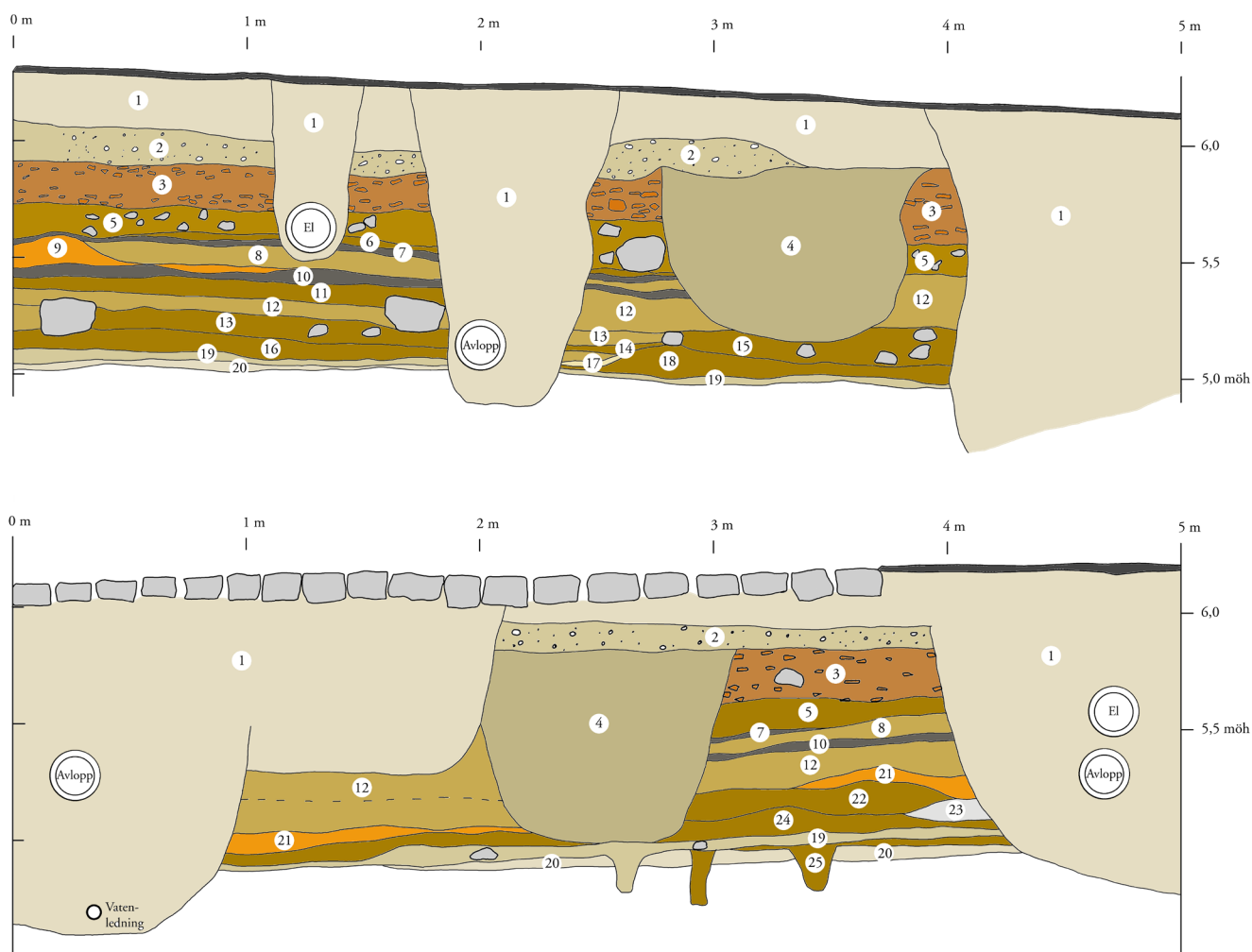
Lagerbeskrivning:

1) Grus-/bärlager	9) Brunt, kompakt, lerigt lager med enstaka bitar kol
2) Rött lager med mycket krossat tegel och keramik – vägbana	10) Brunt luckert lager med sten, djurben och kol
3) Grusigt lager – vägbana	11) Aska
4) Samma som lager 2 – vägbana	12) Brun kulturlager
5) Brunt grusigt lager – vägbana	13) Brunt lager med mycket fiskben
6) Grusigt lager med tegel, krossat tegel och mindre stenar – vägbana	14) Brunt, grusigt kulturlager med djurben, grus, sand och kol – eventuellt transgressionslager 1100-tal
7) Brun kulturlager med mycket stenar – vägbana	15) Sandfyllning i moderna nedgrävningar – vatten- och avloppsledning
8) Brunt lager med trärester – eventuellt rester efter kavelbroar	

som möjligen kan vara ett så kallat transgressionslager (lager 14). Liknande lager fanns också i schakt 3 (lager 19), men har också dokumenterats på andra håll i Sigtuna (se t ex Wikström 2004, Runer 2007 och Wikström 2009). Denna typ av lager brukar normalt dateras till 1100-talet.

Schakt 3 var 7,0 meter långt och 1,7 meter brett i nord-sydlig riktning och utgjorde en 13 m² stor yta. Schaktet låg strax norr om schakt 2. Även detta schakt var kraftigt stört av nedgrävningar för vatten- och avloppsledning samt elledning. Både den östra och den västra schaktväggen dokumenterades (figur 3). Den övre delen av kulturlagren utgjordes av samma typ av lager/vägbana som i schakt 2. Lager 3 utgjordes av tegelkross och lager

5 bestod av en kompakt blandning av brun jord och stenar. Lagersekvensen därunder bestod i båda schaktväggarna av en blandning av olika typer av kulturlager: kollager (lager 7 och 10), lerlager tolkade som lergolv (lager 23 och möjligen 12), orangefärgade brandlager (lager 9 och 21) samt överlag leriga och bruna kulturlager med djurben och fynd (övriga lager). Sannolikt kommer dessa lager från bebyggelse och inte utomhusytor som passage och liknande. Eftersom lagren uppträder likartat på båda schaktväggarna är det troligt att det rör sig antingen om en och samma stadsgård eller att det i mitten av schaktet fanns ett dropprum. Även i detta schakt påträffades transgressionslagret (lager 19) och under detta direkt ovanpå den glaciala leran fanns ett lager med sjösand (lager 20).

Figur 3
 Profiler i schakt 3, den övre mot öster och den nedre mot väster.

Lagerbeskrivning:

Samma lagerbeskrivning gäller för båda profilerna

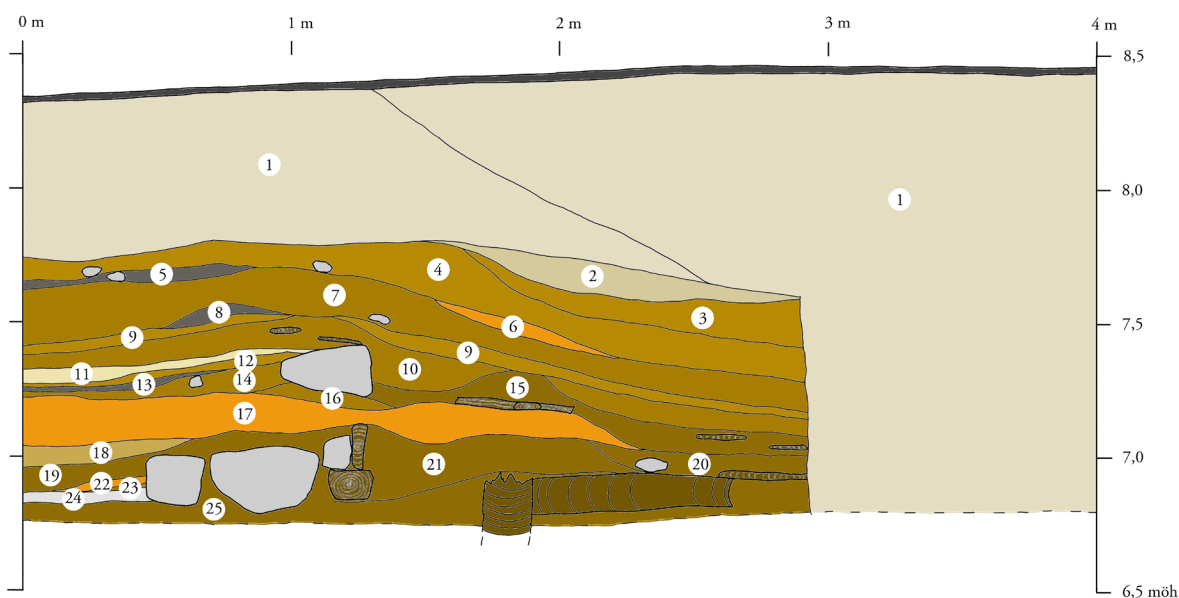
- 1) Sandfyllning i moderna nedgrävningar – vatten- och avloppsledningar
- 2) Hårt packat grus – vägbana
- 3) Rött lager med mycket krossat tegel och keramik – vägbana
- 4) Nedgrävning/grop med en mängd olika lager som låg stratigrafiskt. Lagren var omblandat sten, krossad keramik och kulturlager. Tjocklek mellan 0,05-0,10 meter.
- 5) Kompakt kulturlager med mycket sten och i den västra profilen mer djurben –vägbana
- 6) Brunt kulturlager
- 7) Lager med träkol
- 8) Brungrönt och lerigt kulturlager
- 9) Orangefärgat brandlager
- 10) Lager med träkol

- 11) Brun kompakt kulturjord med mycket trärester
- 12) Gråbrunt och lerigt kulturlager – möjligen ett eller flera lergolv
- 13) Brunt och luckert kulturlager blandat med lera, sten, djurben och enstaka bitar kol
- 14) Trärester
- 15) Brun kulturjord med mycket sten och djurben – möjligen samma som lager 13
- 16) Brunt kulturlager med mycket djurben
- 17) Aska
- 18) Brunsvart lucker kulturjord med enstaka stenar
- 19) Grått sandigt lager – transgressionslager
- 20) Sjösand
- 21) Orangefärgat brandlager med inslag av träkol
- 22) Brunt lerigt kulturlager
- 23) Lerlager – lergolv
- 24) Svartbrunt kulturlager
- 25) Gråbrunt kulturlager

Schakt 4 var 5,0 meter långt och 2,8 meter brett i öst-västlig riktning och utgjorde en 13 m² stor yta. Schaktet låg i den norra delen av Långgatan i en befintlig nedgrävning. Inga kulturlager dokumenterades.

Schakt 5 var 7,0 meter långt och 2,8 meter brett i nord-sydlig riktning och utgjorde en 14 m² stor yta. Schaktet låg strax norr om schakt 4. Det fick en oregelbunden form på grund av att det var oklart var vattenledningen som skulle bytas låg. Utöver vattenledningen fanns också en avloppsledning och en elledning som gick i schaktets längdriktning. Orörda kulturlager påträffades 0,7 meter under asfalten. Inga lagerföljder i schaktens väggar fanns synliga.

Schakt 6 var 3,5 meter långt och 1,6 meter brett i nord-sydlig riktning och utgjorde en 6 m² stor yta. Schaktet låg i korsningen Långgatan – Stora Gatan. Både den östra och den västra schaktväggen innehöll kulturlager, men endast den västra dokumenterades (figur 4). Den nedre delen av schaktet bestod överlag av mycket välbevarade trästockar, sannolikt från kavlebroar, och lager rika på organiskt material. Den generella strukturen på lagerföljden var att den södra delen mellan 0 till 1 meter utgjordes av syllstenar och kulturlager av olika typer från bebyggelse. Den norra delen mellan 1 och 3 meter bestod av lager från gatumiljö med kavelbroar i öst-västlig riktning, vilket motsvarar Stora Gatans sträckning. Kulturlagren fortsatte djupare än botten av schaktet.

Figur 4
Den västra profilen i schakt 6.

Lagerbeskrivning:

1) Grus- och sandfyllning i moderna nedgrävningar –avloppsledningar i Stora Gatan	13) Kollager
2) Sandlager	14) Kulturlager med kolbitar
3) Brunt, torrt kulturlager	15) Fet kulturjord med mycket trä mot botten av lagret
4) Brun kulturjord med en hel del djurben	16) Kulturlager med kolbitar
5) Kollager	17) Orangefärgat brandlager
6) Orangefärgat brandlager	18) Lerblandat kulturlager – lergolv
7) Brun mot brungrön och fet kulturjord	19) Kulturlager med kolbitar
8) Kollager	20) Kulturlager med mycket trärest
9) Brunt kulturlager med mycket hornspill	21) Fet kulturjord med mycket träflis
10) Brun kulturjord med inslag av trä och kol	22) Orangefärgat brandlager
11) Aska	23) Brun kulturjord
12) Brun kulturjord	24) Lerlager – lergolv
	25) Fet kulturjord med mycket träflis

Slutsats

Kulturlagren från de aktuella schakten i Långgatan är mellan 0,8 och 1,0 meter tjocka förutom i schakt 6 där tjockleken är oklar, men mer än 1 meter. Överlag utgör de rester efter bebyggelse såsom lergolv, brandlager, avsatta lager och konstruktionsdetaljer som till exempel syllstenar. Även rester efter olika vägbeläggningar fanns som till exempel ett lager med krossat tegel och kakel med en 1800-talsdatering. I schakt 6 fanns också rester efter kavelbroar i en gatumiljö. Några mer specifika slutsatser om kulturlagrens eller bebyggelsens karaktär är svåra att dra enbart utifrån de dokumenterade schaktväggarna. Kulturlagren och bebyggelseresterna i schakt 2 och 3 ligger mellan 60 och 70 meter från Stora

Gatan vilket gör jämförelser med zonindelningen från den arkeologiska undersökningen i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 och 10, 1988-90 svår. Stadsgårdarna från denna undersökning var enbart 30-40 meter långa. Vid en arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 2006 dokumenterades dock stadsgårdsbebyggelse som låg 40-50 meter från Stora Gatan (Wikström 20008b). Dessa hus och stadsgårdar skiljer sig från de som undersöktes i kv Trädgårdsmästaren och möjligen motsvarar bebyggelsen i schakt 2 och 3 i Långgatan de som påträffades i kvarteret Humlegården. I huvudsak kan lagren dateras till tiden efter 1100-talet eftersom transgressionslagret påträffades i botten av både schakt 2 och 3.

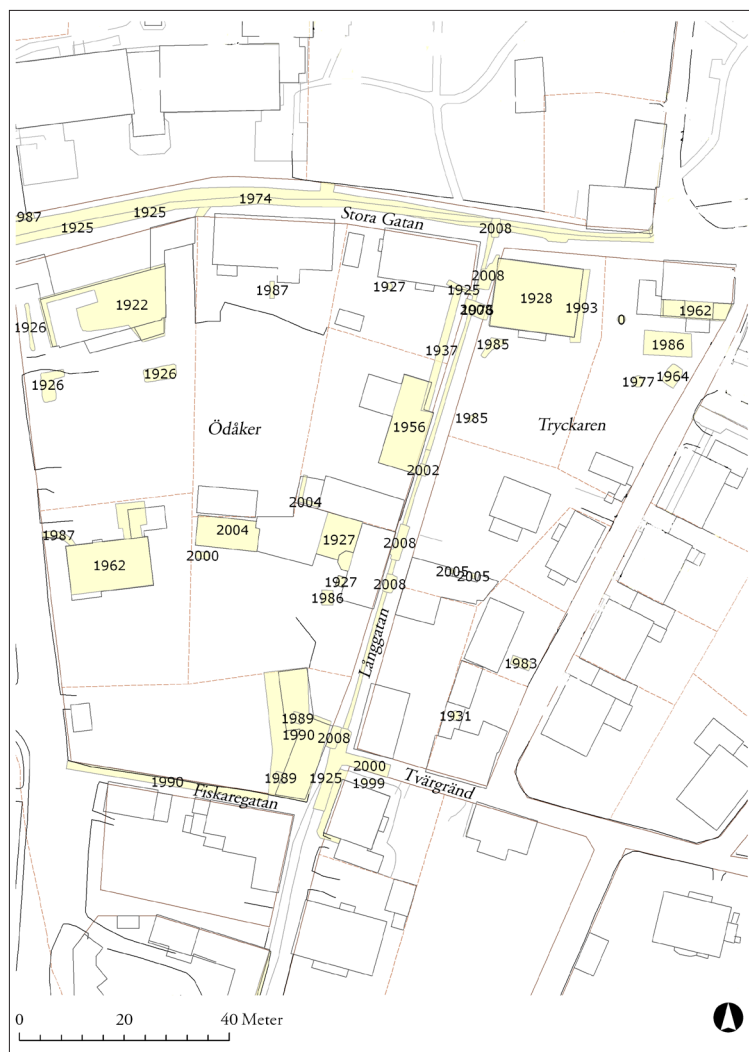
Bevarandesituation

Kvarteren Ödåker och Tryckaren inklusive Långgatan är ca 11 400 m² stort och de medeltida kulturlagrens tjocklek varierar mellan ca 2 meter längs Stora Gatan till i det närmaste obefintlig ned mot Tvärgränd och Fiskaregatan. Kulturlagrens tjocklek minskar också västerut längs Stora Gatan och ökar österut mot museets tomt och Lilla Torget. En ca 600 m² stor yta i den södra delen av kvarteret Ödåker verkar sakna medeltida kulturlager helt, vilket innebär att ca 10 800 m² av hela ytan inom dessa båda kvarter omfattas av kulturlager.

De arkeologiska undersökningar som utförts i samband med exploateringar (inklusive den aktuella undersökningen) omfattar endast drygt 1 300 m² av kvarteren, varav huvuddelen är gjorda före 1970-talet (figur 5). Detta innebär att endast ca 11 % av ytan har varit föremål för arkeologiska insatser. Några av de övriga hus som bebyggts inom kvarteren och som inte föregåtts av arkeologisk dokumentation har källare. Vid byggandet av husen grävdes nästan uteslutande ned till den sterila nivån vilket innebär att 10-15 % av den totala volymen kulturlager i båda kvarteren har schaktats bort. Tyvärr har de flesta stora

exploateringar endast föregåtts av antikvariska kontroller, vilket innebär att den arkeologiska dokumentationen från kvarteren är knapphändig. Det är främst i samband med ett par arkeologiska slutundersökningar i kvarteret Ödåker 4 (2004) och Ödåker 5 (1989-90) som mer väldokumenterade undersökningar har bedrivits. Detta har medfört att vår kännedom om denna del av det medeltida Sigtuna är begränsad.

Det ringa exploateringstrycket i kvarteren innebär att stora sammanhängande kulturlagerområden finns kvar och att kulturlagren kan vara väl bevarade med låg nedbrytning av organiskt material, främst mot de tjockare delarna upp mot Stora Gatan. Vid den nu aktuella undersökningen i Långgatan fanns de mest välbevarade kulturlagren i schakt 6 vid Stora Gatan, vilket bekräftar antagandet. Längs Långgatan är både vatten- och avloppsledningar nedgrävda sedan tidigare, vilket innebär att kulturlagren dräneras men sannolikt marginellt. Få uppgifter om bevarat organiskt material finns från de undersökningar som gjorts inom kvarteren vilket sammantaget gör ett uttalande om kulturlagrens tillstånd svår.

Figur 5
Arkeologiska undersökningar utförda i
kvarteren Ödåker och Tryckaren samt
Långgatan.

Fyndlista

Fnr	Schakt	Lager	Material	Sakord	Godstyp	Ant	Vikt(g)	Anmärkning
1	3	19	Ben	Islägg	BIIy	1	125	AW 2008-05-29
2	3	3	Keramik	Kärl		1	17	AW 2008-05-29
3	3	3	Keramik	Kakel		6	262	AW 2008-05-29
4	6	9	Horn	Kilformat städ		1	30	AW 2008-06-04
5	6	9	Horn	Hantverksspill		5	59	AW 2008-06-04

Referenser

Runer, J. 2007. Rapport Arkeologisk förundersökning. Urmakaren 3 och 4, Sigtuna 2007. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 31

Sjöberg, S. 1989. Hantverk och hantverkare i Sigtuna 1750-1915. Belotryck ab Sigtuna

Wikström, A. 2004. Rapport Förundersökning. Koppardosan 4, 2004. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 18.

Wikström, A. 2008a. Rapportsammanställning 2008-12-04. Up, Sigtuna, Långgatan och Tvärgränd. Sigtuna Museums Undersöknings Verksamhet

Wikström, A. 2008b (red). På väg mot Paradiset - arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006. Meddelanden och rapporter från Sigtuna Museum nr 33. Sigtuna

Wikström, A. 2009. Rapport Arkeologiska förundersökningar. Koppardosan 2 & 3, Sigtuna, 1995, 1999 & 2007. Meddelande och Rapporter från Sigtuna Museum nr 36

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:

Uppdragsgivare:

Kvarter/gata/fastighet:

Socken:

Fornlämning:

Kommun:

Landskap:

Ekonomiskt kartblad:

Typ av undersökning:

Undersökt yta:

Fältarbets tid:

Fältarbetspersonal:

Rapportarbete:

Antal fyndnummer:

Dokumentationshandlingar som förvaras på Sigtuna museum:

431-07-49406

Stadsbyggnadskontoret

Långgatan

Sigtuna

RAÄ Sigtuna 195:1

Sigtuna

Uppland

118 21 Sigtuna

Arkeologisk förundersökning

61 m² och 31 löpmeter

2008-05-20 – 06-04

Anders Wikström

Anders Wikström

5

**3 schaktplaner, 3 profilritning,
35 digitala bilder**

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55

193 30 Sigtuna.

tel.: 08 - 591 266 70, fax.: 08 - 597 838 83.

e-postadress: anders.wikstrom@sigtuna.se

